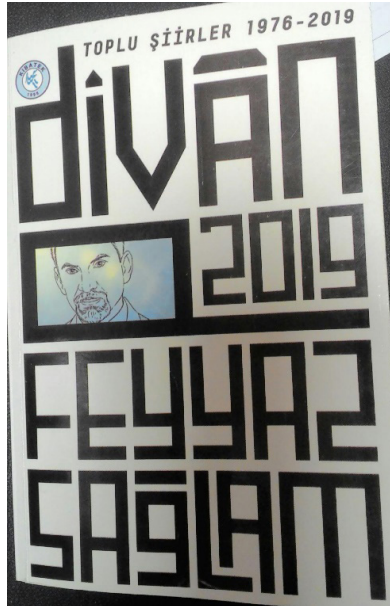

Feyyaz Sağlam ve Divanı: Toplu Şiirler 1976-2019 Divan 2019

Feyyaz Sagittarius and Divan: Collective Poems 1976-2019 Divan 2019

Dr. Öğr. Üyesi Nazlı Râna GÜREL*

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – BOLU
nrgurel@yahoo.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-6036-8577>

Giriş:

Feyyaz Sağlam, 27 Şubat 1959'da Konya'ya bağlı Ilgın ilçesinin Argıthanı köyünde bir Türkmen çocuğu olarak dünyaya gelir. 1977 yılında Endüstri Meslek Lisesi Tor-na-tesviye Bölümü'nü bitirdikten sonra İstanbul'da fabrika işçisi olarak hayata atılan Feyyaz Sağlam, 1985'te İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun olduktan sonra bir müddet edebiyat öğretmeni olarak çalışır. 1986 yılından beri de Dokuz Eylül Üniversitesi'nde Türk Dili ve Türk Dünyası Edebiyatları alanında Öğretim Görevlisi olarak görevine devam etmektedir.

Kültür ve sanat çevreleri Feyyaz Sağlam'ı öncelikle Batı Trakya Türkleri başta olmak üzere Türk Dünyası Edebiyatları üzerine çalışmalarıyla tanıdı. O, bu alandaki çalışmalarını kurucusu olduğu KIBATEK (Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu) aracılığıyla sistemli ve oldukça da başarılı bir şekilde hâlâ devam ettirmektedir.

"Kuş ve Kış" adlı hikâyesinin 1974'de yayınlanmasıyla edebiyat dünyasına adımını atan Feyyaz Sağlam, "Anadolu" adlı ilk şiirini de 1976'da yayınladı. Türkiye ve Türk Dünyası başta olmak üzere yurt dışındaki dergi ve gazetelerde de pek çok şiir ve yazıları yayınlanan Feyyaz Sağlam'ın şiir kitapları şunlardır:

Kırk Kırık Rubai (İzmir, 1997), Leylâgöl (İzmir, 2001), Azerbaycan Rubailerini (Bakı, 2007), Eylülgöl (İzmir, 2008), Nazım'ın İzlerinde Rubailer (İzmir, 2013), Karagöl (İzmir, 2016), Avrupa Rubailerini (İzmir, 2017), Balkan Rubailerini (İzmir, 2019),

Dîvân 2019 Üzerine:

Perişandır kelâmım, ne kâfiye ne vezin ara,
Ne hafızanda tut, ne levhayla as duvara,
Affeyle cür'etimi, neden yazdım bunları ben?
Galiba var gönlümde, birkaç onulmaz yara...

Ne şiirim şiire benzer, ne de şairim,
Ne kâğıdım dost oldu bana, ne de kalemim,
Ne olur bugün de, yarın da sormasın kimse,
"Nereden çıktı bu divâne, bu Feyyaz da kim?" (Sağlam, 2019:567)

Akademisyen, yazar, kültür ve sanat adamı, Türkçe sevdalısı, şair Feyyaz Sağlam, "İtirafnâme-I", "İtirafnâme-II" başlıklı dördlüklerinde okurlarına; Mehmed Âkif gibi bir gönderme yapıyor. Mehmed Âkif Ersoy da şiirlerini topladığı Safahat adlı kitabının girişinde okuruna şöyle seslenmişti:

Bana sor sevgili kâri, sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyette şu karşında duran eş'arım:
Bir yığın söz ki, samimiyeti ancak hüneri;
Ne tasannu bilirim, çünkü ne sanatkârım.
Şiir için "gözyaşı" derler; onu ben bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizârım!
Oku, şayet sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zîrâ onu yazdım, iki söz yazdımsa. (Gürel,2013:143)

Dîvân 2019'un şairi feyyaz Sağlam'ın şiirleri için edebiyat araştırmacısı akademisyen Hüseyin Tuncer şöyle bir değerlendirme yapıyor: "Onun şiirleri lirik çizgide gelişir. Bir üçleme olarak karşımıza çıkan Leylagül, Eylülgül ve Karagül şiir kitapları, bu özellikleri taşır. Gezip gördüğü yerlerin özellik ve güzellikleri ruhunda derin izler bırakır. Onun şiirlerinde, edebiyatımızda 'elâ gözlü, kara gözlü, ahu gözlü, zeytin gözlü, badem gözlü, üzüm gözlü' diye tavsif edilen sevgili kimi zaman 'Leylagül'dür, kimi zaman 'Eylül gözlü'dür. Eylülgül'deki dörtlüklerde, 'Eylül gözlü' ifadesi sıklıkla tekrar edilmektedir. Leylagül, Mustafa Gökçek tarafından CD'ye kaydedilir. İki rubaisi Dr. Arif Albayrak tarafından Nihavend makamında bestelenir. Şairin Karagül'de asalet, nezaket, zarafet ve estetik duygulara bağlı kaldığı gözlenir. Şairin Karagül'de mensur şiir denemeleri yaptığı da görülür. Başka çalışmalarında Yunus Emre'den, Âşık Veyysel'e, Namık Kemal'den Özdemir Asaf'a açılan yelpazede rubaileriyile hoş portreler çizdiğine tanık oluruz."(Tuncer, 2019:30-31)

Feyyaz Sağlam'ın, Leylagül, Eylülgül ve Karagül üçlemesi bize Makedonyalı şairimiz İlhami Emin'i (hatırlattı. İlhami Emin'in şiir kitaplarının çoğunun adları da hep "gül"lüdür: Gülkılıç (İstanbul, 1973), Gülçiçek (Üsküp, 1972), Gülev (Üsküp, 1980), Güldin (Üsküp, 1983), Güldeste (Üsküp, 1991), Gülpat (Üsküp, 2003), Gülkaya (Üsküp, 2009) ve Gültepe (Üsküp 2010). 1931 yılında Makedonya'nın Radoviş şehrinde doğan ve hâlen Makedonya'nın başkenti Üsküp'te yaşayan İlhami Emin'in "Gül" remzini kullanmadaki ısrarını anladığımızı sanıyoruz. Gül kokulu şiirlerin şairi İlhami Emin ile ilgili olarak Yrd. Doç. Dr. Nazlı Rânâ Gürel ile birlikte hazırlayıp Üsküp'te yayınladığımız kitabımızın adını da Gülkaya İlhami Emin Hayatı Sanatı Eserleri koymuştuk (Gürel,2016).

Feyyaz Sağlam'ın İlhami Emin ile tanıştığını da biliyorum. Hatta İlhami Emin'e ithaf ettiği iki de şiiri bulunmaktadır: İlk şiir 1996'da Kumanova/Makedonya'da yazılmış:

-İlhami Emin'e saygıyla-

Tâ şimdiden inmiş boz atlar, tarih olmuş toz duman,
Biraz Konyâr gönlüm burada, biraz Yörük, biraz Kuman,
Nice destan yazılmış bu akınlarda bilirim; ulu sevdalı
Asya'dan gelen Türkçemle yücelmiş koca Balkan... (Sağlam, 2019:317)

İkinci şiir ise 1996'da Üsküp'te kaleme alınmış:

-İlhami Emin'e-

Şu Nâzım var ya, acılarını bir bilebilseydi,
Kaç kez Varna'ya gelmişti, Vardar'a da gelebilseydi,
Anadolu'da bir köyde olsun isterdi ya mezarı
Ah keşke Üsküp'te bir Yörük köyünde ölebilseydi... (Sağlam, 2019:120)

Şimdi yeri gelmişken Nazım Hikmet'in ölümüyle ilgili gerçeği burada anlatmazsak İlhami Emin ağabey bize darılır:

"Ben Nazım Hikmet'in nasıl öldürüldüğünü, doğrusu ilk defa Üsküp'te öğrendim. Üsküp'te, Üsküp Tiyatrosu eski genel Müdürü şair İlhami Emin, Bekir Sıtkı Erdoğan'ın, Beşir Ayvazoğlu'nun, Doç. Dr. Emin Işık'ın, Prof. Dr. Mustafa Erkal'ın, Dr. Nefi Demirci'nin ve Em. Alb. Şadi Polat'ın bulunduğu bir toplantıda çok önemli bir açıklamada bulunmuştu. Demişti ki:

Yirmi beş yıl kadar önce, buradan Moskova'ya gitmiştik. Nazım Hikmet ölmüştü. Evine uğrayarak Vera'yı ziyaret etmek istedik. O görüşme esnasında Vera, yanımıza bir defterle geldi. Defterin bütün sayfaları el yazısıyla doldurulmuştu. Vera o defteri bana vermek istedi. Dedi ki: Bu defterde herşey olduğu gibi yazıldı. Nazım eceliyle öldü. Onu, Moskova'nın emriyle bizimkiler zehirlediler. Bu zan değildir; gerçektir. Nasıl diyeceksiniz? Öldüğü günün akşamı, onu bir yemeğe davet ettiler. Böyle toplantılara hep birlikte giderdik. Nitekim bana, haydi, kalk hazırlan! Dedi. Fakat gelen adamlar benim gitmemi katiyen istemediler. Sadece Nazım'ı alıp götürceklerini söylediler ve birlikte çıkıp gittiler. Döndüğünde ben uyuyordum. Nazım'ın öğürtüsüne uyandım. Banyo lavobasına kusuyordu. Vakit geceyarısını geçmişti. Çok fenayım! Miğdem ağzımdan çıkacak gibi! Dedi. Onu yatağa yatırdım. Biraz sonra, şiddetli öğürtülerle tekrar kusmaya başladı. Midesi adeta isyan halindeydi. Bir ara ben dalmışım. Sabahleyin uyandığım zaman, onu banyoda buldum; ölmüştü. Hâlbuki hiçbir rahatsızlığı yoktu. Nazım'ı zehirlediklerine samimiyetle inanıyorum. Otopsi yapmadılar. Alın bu defteri beraberinizde götürün, burada, Moskova'nın onu niçin öldürmek istediğini uzun uzun yazdım.

Şair İlhami Emin dedi ki: ben, Vera'nın defterini almak istedim. Fakat bizim eski bakanlarımızdan Fahri Kaya şiddetle itiraz etti. Sakın alma, dedi. Rus polisi üzerimizde yakalarsa, başımıza bin bir belâ gelir! Sakın alma! Ben de doğrusu korktum ve almadım. Vera, o defteri daha sonra başkalarına vermiş. Onlar da sosyalizmin ve Rusya'nın aleyhinde olur düşüncesiyle, Vera'nın açıklamalarını ört-bas etmişler” (Gürel,2015:33-34).

Feyyaz Sağlam'ın Dîvân 2019 Toplu Şiirler 1976-2019 adlı kitabı, Mukaddime dâhil XVII başlık altında oluşturulmuştur. Feyyaz Sağlam, “Elinizdeki kitap en azından benim için, kendim için ‘ömür kitabı’... Kolay oluşmadı. 60 yaşımın 46 yılından derin izler var.”(Sağlam, 2019:11) dediği bu kitabının hikâyesini Mukaddimedede şöyle anlatmaktadır:

“Hayata zaman zaman şiir gözüyle bakmaya çalışsam da ömrüm boyunca şiir âlemine girip girememe tereddüdü içinde yaşadım. Bu tereddüt (soru) 14 yaşımdan beri kafamı, gönlümü kurcaladı ve daima gündemimde, ruhumda var olageldi. Aldığım edebiyat eğitimi ve meslekî bilgilerim çerçevesinde, benim şiir denemelerimle gerçek, estetik (kalıcı) şiir arasında daima bir mesafe (uçurum) olduğunun elbette ki farkındayım. Bu eziklikle şiire uzak durdum çokça. Kendim dışında hiçbir amaç (beklenti) için şiir yazmadım. 1997 yılında ilk şiir kitabım Kırk Kırık Rubâî yayınlanınca açıkçası ‘Ne olacak?’ diye ben de merak içinde olageldim. Söz konusu kitabımın ve daha sonra yayınlanan şiir kitaplarımın ilgi görmesi ile neticede elinizdeki ‘Dîvân 2019’u yayınlama noktasına geldim. Şu an itibariyle 3’ü ikinci baskıyı yapmış 8 şiir kitabım ve kitaplara girmemiş bir o kadar daha şiir denemem var... 12 Eylül’ün olağanüstü koşullarında üç şehir arasında dolaşırken, taşınırken koruyamadığım, kaybettiğim şiir denemelerimin de sayısı az değil maalesef.

60 yaşımın eşliğinde, kaybolanlar dışında tespit edebildiğim kadarıyla bütün şiir denemelerimi toplu olarak bir kitapta yayınlama arzusu doğdu içimde. 1981 yılında fakültede henüz talebe iken cahil cesareti ile konuşmuş ileride bir ‘dîvân yazacağım’ sözünü de vermiştim. Bu söz yıllar boyu hep bir manevî yük olarak omuzlarımdaydı... Neticede ‘Dîvân 2019’ adı altında bu işe girişmiş oldum. Edebiyatçıyım. Üniversitede yıllardır Aprınçur Tiğin’den, Yunus Emre’ye; Karacaoğlan’dan, Sezai Karakoç’a şairlerimizi ders olarak anlatmaktayım. Şairlerimiz üzerine çok sayıda panelde, sempozyumda konuşmacı oldum, bildiri sundum. Klâsik bir dîvân tertibinin, düzeninin nasıl olacağını bilmiyorum değilim. Elinizdeki kitap gayr-i mürettep bir dîvân olarak görülmektedir. Teknik olarak aruz, terki-i bent, terci-i bent, tahmis, taitir, lef ü neşr, ahrem, ahreb vb. durumları aramayınız. Çoğu şiirim 17’li hece vezniyle olduğunu söyleyebilirim ancak. Yazdıklarımın çoğu dörtlük düzeninde. Bunlar dörtlük mü? Rubâî mi? İnanın bilmiyorum. (Kuzguna yavrusu şahin görünürmüş.) Rubâî demek iddialı ve ürkütücü geliyor bana. Bu ayrıntı dışında Dîvân’ımda keyfimce, gönlümce bir düzen oluşturduğum. Yenişehirli Avnî’nin dediği gibi:

‘Cehlîmi bilmeyecek mertebeye câhil değilim

Bilirim rütbe-i noksânımı kâmil değilim.’

Sadece ve sadece şiir denemelerimin toparlayabildiğim kadarıyla tematik bir yaklaşımla bir arada olmasını arzu ettim. (Karagül bölümündeki nesir kısımları mensur şiir olarak kabul etmenizi beklerim.) (Sağlam, 2019:9-10)

Anlaşıyor ki, böyle bir kitabı oluşturmak kolay olmamış. Şairin kendisi için “Ömür kitabı” dediği bu Dîvân 2019’da 60 yaşın 46 yılının derin izlerini göreceksiniz. Kitabın girişinde Dr. Öğt. Üyesi Hüseyin Tuncer’in “Feyyaz Sağlam Hayatı, Sanatı ve Eserleri” başlıklı bir yazısı yer alıyor (Tuncer, 2019:14-39). Feyyaz Sağlam ile aynı üniversitede akademisyen olarak çalışan Hüseyin Tuncer’in bu yazısı Feyyaz Sağlam’ın hayat hikâyesi ve sanatı üzerine merak ettiklerimize cevap verecek nitelikte.

Dîvân 2019’un IV. Bölümü “Tasavvuf” başlığını taşıyor. Feyyaz Sağlam bu bölüme Ahmet Hamdi Tanpınar’ın şu satırlarıyla başlamayı uygun bulmuş:

“...Allah’a inanıyorum. Fakat tam Müslüman mıyım, bilmem. Fakat anamın, babamın dininde ölmek isterim ve milletimin Müslüman olduğunu unutmuyorum ve Müslüman kalmasını istiyorum...”

Bu bölümde 4 adet münâcât, 2 adet na’ ve ardından da Yunus Emre’ye, Mevlânâ’ya adanmış 3 dörtlük bulunmaktadır.

V. Bölüm “Hayat” başlığını taşıyor. Bu başlık altındaki şiirler şairin özel hayatı odaklı. Ailesini, yaşadığı şehri ve özüyle sohbetleri konu alan bu şiirlerden öğreniyoruz ki, Feyyaz Sağlam, bir “Türmen çocuğu”dur (Sağlam, 2019:50-52). “hikmet” başlıklı VI. Bölümden sonra gelen “Âbide Şahsiyetler” başlıklı VII. Bölümde sırasıyla; Mustafa Kemal, Yunus Emre, Köroğlu, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Dadaloğlu, Hacı Bektaş Veli, Dede Korkut, Namık Kemal, Yahya Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan, Ahmed Haşim, Tevfik Fikret, Sait Faik, Orhan Veli, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cevat Şakir, Cahit Sıtkı, Attilâ İlhan, Necip Fazıl, Cemal Süreyya, Turgut Uyar, Cemil Meriç, Âşık Veyssel, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Ümit Yaşar Oğuzcan, Mehmet Akif, Faruk Nafiz, Behçet Necatigil, Cahit külebi, Özdemir Asaf, Neşet Ertaş, Musa Eroğlu, Gülay ve Zara için yazılmış şiirler yer almaktadır. (s.75-91). Feyyaz Sağlam’ın İzmir’de 2013 yılında müstakil bir kitap olarak yayımladığı “Nazım’ın İzlerinde Rubâiler” ise, bu bölüm içinde yer alıyor (s.93-152). VIII. Bölüm “Aşkname” başlığını taşıyor ve 8 rubâinin ardından 2001’de İzmir’de yayımlanan “Leylâgöl” kitabı (s.157-180), onun ardından da İzmir’de 2008’de yayımladığı “Eylülgül” adlı kitabı yer alıyor (s.181-220). Bu iki kitabı takip eden “Karagül” ise İzmir’de 2008’de yayınlanmıştı. Bu kitapta yer alan nesirler ise başarılı birer mensur şiir örneğidir (s.221-262). “Karagül’e Şiirler” başlığı altında ise Feyyaz Sağlam yeniden nazma dönüş yapıyor (s.263- 284).

Feyyaz Çelebi el Konevî fâkîrin ecnebi mülklerin özge âlemlerine hârikülâde sergüzeştlerini ve temâşâlarını beyân eden “Seyahatname” başlıklı IX. Bölüm, Seyyâh-ı fâkir Evliyâ Çelebi’ye ithaf edilen şu dörtlükle başlıyor:

Bu âlemde bir gün akıllı, bir gün deli ol,

Gafil gezip tozma, hayatın tatlı dili ol,

Öyle yerler var ki bu cihanda, en güzeli

Olabilirsen hem ‘evliyâ’, hem ‘çelebi’ ol... (Sağlam, 2019:288).

Feyyaz Sağlam, bu bölümdeki şiirlerinde Rumeli'yi Kafkasları, Adriyatik kıyılarına kadar Avrupa'yı, Türkistan'ı, Deşt-i Kıpçak diyarı Kazan bölgesini, diyâr-ı kenan diye nitelendirdiği Orta doğu'yu, Avusturalya'yı ve Kıbrıs'ı anlatmıştır. “kerkük'e varamayışına üzüldürken Çin'e ve Hindistan'a gidebilmeyi de murat etmektedir. Bu bölümde “Türk Dünyası”, “Kıbrıs” ve “Azerbaycan” özel olarak ele alınmıştır.

X. Bölüm “Dostlar ve Üstadlar” başlığını taşıyor. Bu bölümde sırasıyla; Bekir Öztürk, Tahir Kutsi, Tahir Özçelik, Erman Artun, Mehmet Yardımcı, Hüseyin Tuncer, Hamit Nutki, Mevlüt Kaplan, Gazi Keskin, A. Kemal Baysak, Raif Özben'e şiirler yer alıyor (s.399-404). “Düşmanlar” başlığını taşıyan XI. Bölümde ise kişi adları zikretmek yerine “tipler”ri vurgulamakla yetiniyor: “çapı göbeğinden belli olanlar”, “hain, ince hesaplı”, “yüzsüzler”, “nânkörler”, “sahtekârlar”, “dürüstlükten bihaber reziller”, ve “kibirli, palavracı, sansürcü, pişkin” şahsiyetler. (s.405-408).

İlk şiirlerinin yer aldığı XII. Bölümü takip eden XIII. Bölümde ise çocuklar için yazdığı şiirler yer alıyor. Çeviri şiirlerini de ayrı bir başlık altında XIV. bölümde toplamış. Bu bölümde Feyyaz Sağlam'ın İon Arion'dan çevirdiği 4 şiir yer alıyor. “Akisler” başlıklı XV. Bölümde de Makedonya'dan İlhami Emin'in, İsrail'den Nesim Eskin'in, Avustralya'dan Mehmet Bahar'ın, Kosova'dan Zeynel Beksaç'ın, Bulgaristan'dan Dr. Şaban Kalkan'ın, Feyyaz Sağlam'a ithafen yazdıkları şiirler yer alıyor.

Feyyaz Sağlam'ın şiirlerinden yabancı dillere çevrilenler ve diğer Türk lehçelerine aktarılanlarında olduğunu görüyoruz. Bu şiirleri de “tercümelerden Seçmeler” başlığı altında veriyor (s.437-464).

Feyyaz Sağlam ve eserleri üzerine bugüne kadar pek çok yazı yayımlandığını biliyoruz. Hatta benimde onun “Batı Trakya Türkleri Çocuk Edebiyatı” (İstanbul 1990) adlı kitabıyla ilgili olarak yayımlanmış bir yazım bulunmaktadır (Gürel, 2014:283-295). Feyyaz Sağlam, Divân 2019 adlı kitabına sadece şiir kitaplarıyla ilgili kritikleri almış (s.464-547). Bu yazıların yazarları ise sırasıyla şunlardır: Hüseyin Tuncer, Rahim Gür, İskender Pala, Nurullah Çetin, Tahir Kutsi Makal, Neriman Cahit, Bülent Fevzioglu, İsmail Çavuşev, Nusret Dişo Ülkü, Hasan Mercan, Tamilla Aliyeva, Almaz Hüseyinova, Vagif Sultanlı, A. Neyzar Karahan, Ağim Rıfat Yeşeren, Fahri Ali, İslâm Beytullah Erdi, Yaşar Aksoy, Elçin İskenderzade, Süleyman Adalı, Mukadder Özakman, Hasan Ahmet, Cazim Gürbüz ve Sevil Emirzade.

Sonuç:

Feyyaz Sağlam, Dîvân 2019 adını verdiği kitabındaki her şiirine bir numara vermiştir. Böylece kitapta Feyyaz Sağlama'a ait 558 şiirin yer aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Feyyaz Sağlam, 558. Şiirinde ise karilerine/okurlarına şöyle sesleniyor:

Bu dîvânda şiir mi var, say ki olsun,
Zarar yok bir değil, hatta iki olsun,
Bir harf bile kalırsa yarına bin şükür
Varsın kapağı bir âlem, kâğıdı epey eski olsun...

Feyyaz Sağlam'ın şiirlerinin çoğu dördlükler halinde rubâîlerden oluşuyor. O, bu konuda; kendinden önce rubâî yazarların da adlarını anarak işin zorluğunu şu rubâî-siyle dile getiriyor:

033

Ne sihirli sözler demişler, yeri gelmiş de o zaman,
Hayyâm, Arif Nihat, Bayramoğlu bir de Talât Halman
Öylesine yordu ki beni bu üç beş kırık rubâî
Bilirim söyledğim hezeyân, halim periân mı perişân... (Sağlam, 2019:62).

Feyyaz Sağlam “serbest şiiri başıbozukluk olarak gören ve bu ucuzluğu sanatta özgürlük olarak yutturmaya çalışan müteşâirlere de bir tepkim var.” (Sağlam, 2019:10). Diyerek şiirde; ahenk unsurlarından ritim (vezin ve kafiye), armoni (asonans ve aliterasyaon); bedîî tefekkür unsurları hayal, duygu, fikir ve dil konusundaki hassasiyetini sabit nazım şekilleri konusunda da göstermiştir diyebiliriz (Gürel, 2017:39-40).

Kitapta son olarak da Feyyaz Sağlam'ın yayınlarının bir listesi/bibliyografya verilmiştir (s.549-553). Birkaç şiiriyle ilgili olarak da açıklama zarureti duymuş olması ki, şiirlerin numaralarını da vererek okuyucuları için gerekli açıklamaları yapmış (s.554-555). Fotoğraflarla ve çizimlerle zenginleştirilmiş olan Dîvân 2019, hakikaten bir “ömür kitabı” olarak okunmaya değer bir çalışmanın ürünü olmuş. Sadece okunacak değil, üzerinde tefekkür edilecek, özellikle Türkiye ve Türk Dünyası için de kaynak niteliğinde bir eser... Akademisyen şair Feyyaz Sağlam'ı bu eseri için kutluyoruz.

Feyyaz Sağlam, Dîvân 2019'dan sonra şiir yazmaya devam eder mi? Bizce etmeli... Bu birikim, bu hassasiyet ve sanatçı kimliğe elinde kalemiyle birlikte huzurlu ve verimli bir hayat diliyoruz...

Kaynakça:

Ersoy, Mehmed Âkif (1989). *Safahat, Hazırlayan: E. Ertuğrul Düzdağ*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını

Gürel, Nazlı Rânâ-Zeki Gürel (2016). *Gülkaya İlhami Emin Hayatı Sanatı Eserleri*, Üsküp-Makedonya, 316 s., Yeni balkan yayınları.

Gürel, Nazlı Rânâ-Zeki Gürel (2015). *Fahri Kaya Hayatı Sanatı Eserleri*, Üsküp-Makedonya, 381 s., Yeni balkan yayınları.

Gürel, Nazlı Rânâ-Zeki Gürel (2013). *Korkma Sönmez*, Bolu, Üçem yayınları

Gürel, Zeki (2014). *Şangrak Türk Dünyası Çocuk Edebiyatına Giriş*, Ankara, Avrasya Kütüphaneciler Birliği Yayını.

Gürel, Zeki (2017), "Şiir Nazariyatı Ya Da Poetika", *Adım Adım Şiirler, Yukarıbanisa-Gostivar/MAKEDONYA*, Namik Efendi Eğitim, Kültür, Sanat ve Spor Derneği Yayını.

Sağlam, Feyyaz (2019). *Toplu Şiirler 1976-2019 Divân 2019*, İzmir, 568 s., KIBATEK Yayını.

Tuncer, Hüseyin (2019), *Feyyaz Sağlam Hayatı sanatı Eserleri*", Feyyaz Sağlam, *Toplu Şiirler 1976-2019 Divân 2019*, İzmir 2019, s.14-39, KIBATEK Yayınları.